

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

Dispute Telesiane
(1565-1590)

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. EGYED PÉTER

Student doctorand:

LUCIANO ARTESE

2014

Filosoful Eugenio Garin l-a denumit pe Telesio „omul cu o singură carte”. Într-adevăr, în afară de câteva opusculă și câteva poezii, toată reflexia telesiană se concentrează asupra elaborării celor trei ediții ale operei sale capitale. Acest demers a acoperit întreaga a doua parte a sec. 16. și s-a întâlnit cu interesul mai multor filosofi și intelectuali din epocă. În prefața ediției din 1565, Telesio însuși ne transmite că manuscrisul operei sale i-a fost predat profesorului de filosofie aristoteliană din Brescia, Vincenzo Maggi, care i-a emis o părere elogioasă asupra lucrării.

Însăși constituirea academiei telesiene din Cosenza, fondată pe cenușa Academiei lui Passario, se înscrie în această tendință de a împărtăși ideile proprii. Aceasta a devenit un centru pentru elaborarea și diseminarea noului curent de gândire. În acest context, personalități ca Sertorio Quattromani, Vincenzo Bombini, Giulio Cavalcanti și Giovan Paolo d'Aquino i-au devenit discipoli adepți.

În decursul unui sejur al său la Napoli, Telesio a făcut cunoștință cu Antonio Persio, care i-a devenit cel mai fidel discipol. Gândirea filosofică a lui Telesio a suscitât, în centrele cele mai importante ale peninsulei, precum Napoli, Perugia, Florența, Veneția, un climat de efervescentă intelectuală, care s-a manifestat prin prezentări, discuții veritabile, conform unui model la modă în epocă, acela al tezelor și contraargumentelor. Putem afirma că în decurs de patruzeci de ani, gândirea lui Telesio s-a aflat în centrul disputelor filosofice în Italia și a influențat personalități precum Tommaso Campanella și Giordano Bruno, care s-au referit în mod repetat la el, iar în acest șir s-a înscris și Francis Bacon.

În mod cert, este foarte important, pentru a înțelege naturalismul secolului al 16-lea și al 17-lea, deconstruirea contextului în care Telesio și-a dezvoltat ideile; chiar în momentul în care filosoful a elaborat diferitele ediții ale cărții sale, în Italia noutățile reprezentate de filosofia naturii, precum și răsturnarea paradigmatelor aristotelice, au format obiectul unor respingeri, sau, din contră, a unor susțineri înverșunate ale acestor idei telesiene.

Cunoaștem faptul că, încă de la publicarea operei *De rerum natura*, la Napoli au avut loc diferite discuții în jurul gândirii lui Telesio, despre care însă nu s-au păstrat mărturii. În continuare, la începutul anilor '70 ai secolului, discipolul fidel Antonio Persio a devenit protagonistul disputelor publice sau a discuțiilor private dintre intelectuali despre

gândirea maestrului. Acestea s-au desfășurat în timpul în care el deja era în curs de deplasare de la Napoli la Roma, mai apoi la Perugia, în fine la Padova și Veneția. După ce a sosit la Veneția în 1572, el a fost promotorul unui schimb de epistole dintre Francesco Patrizi și Telesio, în cursul căruia cei doi filosofi au intrat într-o dispută politicoasă, dar plină de sensuri și semnificații asupra aspectelor cruciale ale gândirii lui Telesio, precum raportul dintre sens și rațiune, asupra căruia chiar Persio s-a pronunțat în mod direct. De fapt, Persio a fost acela care în 1574 a elaborat *2000 Positiones*, despre care a organizat discuții la Padova și după aceea la Veneția, terminând cu publicarea tezelor, iar în 1575, cu publicarea rezumatului discuțiilor. *Positiones* a cuprins diverse discipline, și pentru a le compune, Persio s-a inspirat din operele diferiților autori, printre care și fizica lui Telesio, după cum a mărturisit chiar el.

Tot în decursul acestor ani, în același timp cu adepții săi, s-au ridicat niște voci foarte critice la adresa lui Telesio. Aceste opinii le aparțin lui Antonio Solino, Alessandro Maranta și, în continuare, lui Giacomo Antonio Marta.

Demersul și efortul la care am recurs în această teză de doctorat vizează prin urmare reconstruirea, în măsura posibilităților și pe baza documentelor accesibile, parcursului cultural care a dat naștere acestor discuții. Anii vizați în acest demers sunt aceia dintre 1570 și 1589, deci anii cuprinși între a doua și a treia ediție a operei capitale a lui Telesio. Un spațiu destul de amplu a fost destinat analizei aspectelor biografice și a pozițiilor filosofice aparținând unor discipoli și opozanți ai lui Telesio, în mod particular Antonio Persio și Alessandro Maranta. Este vorba de niște biografii neortodoxe, precum și curente de idei care contribuie în mod cert la reconstruirea contextului cultural al acestei perioade. Biografia mai aventuroasă a lui Maranta, împărțită între heterodoxie și ordinul catolic este deosebit de semnificativă în această privință.

Cum s-a spus deja, aceste intervenții se situează toate în perioada dintre a doua și a treia ediție a *De rerum natura* (1570, respectiv 1586). Ca atare nu am trecut la analiza telesianismului lui Campanella, nu ne-am oprit nici asupra pozițiilor critice ale lui Bacon, care prin rațiuni care privesc cronologia și importanța lor, ar fi depășit limitele conceptuale ale acestei lucrări. Pe de altă parte, opera lui Campanella, precum și cea a lui Bacon au fost încadrate în contextul gândirii complexe a autorilor sus menționați.

Textele de referință la care s-a apelat sunt în parte manuscrise, din care o parte au fost editate în decursul ultimelor decenii. De exemplu, intervenția lui Antonio Solino împotriva lui Telesio, căreia i-am consacrat câteva pagini, este inedită. Scrierile care vizează controversa echilibrată, dar incisivă născută din critica lui Francesco Patrizi, urmată de răspunsul lui Telesio însuși către Chersino și concluzionată în final de către Antonio Persio, care a preluat și a susținut tezele maestrului, sunt, și ele, mai cunoscute, fiind publicate în 1981. În textele examinate, revin două probleme de fond: problema metodei, respectiv problema coerenței lui Telesio cu propriile sale premise, mai apoi problema elementelor, adică a naturii apei, a focului, a aerului și a pământului.

În acest context am arătat cum, în interpretarea discipolilor filosofului din Cosenza, sensismul lui Telesio se apropie de criticile împotriva lui Aristotel aparținând lui Pierre de la Ramée. În acest caz, atenția noastră a fost îndreptată către cunoștințele manifeste, precum și utilizarea lor de către Antonio Persio, a operelor maestrului picard, care se pot releva în operele precum *De numero et qualitate*, respectiv *Liber Novarum Positiorum*. Aici am pus accent pe „metoda” interesantă elaborată de către un elev al lui Patrizi și discipol al lui Telesio, Francesco Muti, pentru a sublinia în mod just cum anume s-a resimțit în anturajul filosofiei telesiene actualitatea problemelor metodologice, deci definirea raporturilor dintre sens și rațiune, precum și necesitatea definirii procedurii inductiv de urmat în cercetare. Un alt punct crucial pe care îl regăsim în aceste discuții, cum s-a mai spus, privește problematica naturii elementelor: tezele lui Telesio despre umiditatea focului și natura caldă a apei, probleme care fac incompatibilă fizica lui Aristotel cu cea a lui Telesio. Umiditatea focului este în centrul atacului lui Solino, pe când natura apei se regăsește în apărarea lui Persio împotriva lui Sebastiano Augeni. Discuția referitoare la apropierea dintre Telesio și Parmenide apare ca și consecvență a discuției despre elemente. Această problemă se regăsește în disputa dintre Patrizi și Telesio, precum și în controversa dintre Persio și Sebastiano Augeni, în atacul lui Alessandro Maranta, și în fine, în criticile lui Bacon. În problema raportului dintre Telesio și Parmenide, s-au făcut anumite distincții: primul aspect vizează în mod cert originalitatea lui Telesio, ceea ce l-a făcut pe Patrizi să afirme că filosoful a reluat concepția naturilor active, caldul și recele, a opoziției făcute de Parmenide între zi și noapte pe „drumul opiniilor”.

Al doilea aspect privește o anumită distanțare operată de telesieni, în mod particular de către Persio, referitor la raționalismul atribuit lui Parmenide. Telesio și discipolii săi l-ar fi putut accepta pe marele precursor din Elea în ceea ce privește concepția naturilor active, dar cu sublinierea distanței relative privind aspectul metodologic. Am afirmat de fapt că Parmenide a gândit că senzațiile înșeală și rațiunea nu se înșeală, pe când, în mod contrar, telesienii au susținut că rațiunea se înșeală, pe când senzația este în posesia unui criteriu de veridicitate.

În fine, al treilea aspect care se impune este acela care pune în evidență poziția telesienilor în postura de susținători ai gândirii lui Parmenide contra criticilor lui Aristotel; acesta din urmă a considerat principiul unic al lui Parmenide ca ceva „fizic”, pe când, conform opiniei lui Persio, acesta trebuie să fie considerat ca principiu metafizic și situat în afara opoziției naturilor active.

În acest sens este semnificativ, pe lângă *De numero et qualitate elementarum* al lui Persio, discursul lui Maranta. Acesta din urmă îl atacă pe Telesio, considerându-l un detractor al lui Aristotel, care, la rândul lui, a avut tot dreptul să-i acuze pe Parmenide și Melissos. Prin urmare, gândirea lui Telesio a fost introdusă într-un context metafizic și a fost definită printr-o exagerare evidentă inspirată de Platon. Această lectură a lui Telesio a fost legată în mod evident de discuțiile foarte aprinse din Veneția, provocate de Persio, care, precum este cunoscut, s-a apropiat foarte mult de inspirațiile neoplatonice, așa cum s-a exprimat deja în *Traité de l'esprit de l'homme*, publicat de Aldo Manuzio în 1576.

Precum am mai remarcat în paginile anterioare, apărarea telesiană a lui Campanella, și, într-o manieră generală, telesianismul său, se păstrează la marginea discursului nostru. Dar ele se și concretizează întrucâtva, prin faptul că am încercat să arătăm cum anume discursurile citate, interpretările telesiene ale lui Persio, parmenidismul atribuit lui Telesio deschid drumul către o lectură neo-platoniciană pe care Tommaso Campanella a făcut-o operei lui Telesio.

Prin această apropiere am dorit să aducem o contribuție relevării complexității acestei perioade a filosofiei italiene și a renașterii. O perioadă care, în ciuda elementelor de noutate care o caracterizau, a fost sortită dispariției în decurs de câteva decenii.